

YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA BOŞANMA DAVASI AÇILDIKTAN SONRA EŞLERİN SADAKAT YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

*The Evaluation of the Loyalty Obligation of
Spouses After Filing for Divorce in the Light of the
Decisions of the Supreme Court*

Özlem SARI FİDAN*

Öz

Eşlerin evlilik birliğinden doğan en temel yükümlülüklerinden biri olan sadakat yükümlülüğü, en geniş anlamıyla, eşlerin hem birbirleri ile hem de üçüncü kişilerle olan ilişkilerinde, evlilik birliğini tehlikeye atabilecek her türlü davranıştan kaçınmalarını ifade etmektedir. Sadakat yükümlülüğü esas olarak cinsel sadakati ifade etmekle birlikte, yalnızca cinsel sadakatten ibaret olmayıp, duygusal ve ekonomik sadakati de kapsamaktadır. Tüm yönleriyle birlikte

* Araştırma Görevlisi Doktor, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (Kamu Yönetimi Bölümü Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı), ozlem.sari@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9101-6096.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 12.09.2022.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 07.11.2022.

Atıf/Citation: Sarı Fidan, Özlem. "Yargıtay Kararları Işığında Boşanma Davası Açıldıktan Sonra Eşlerin Sadakat Yükümlülüğünün Değerlendirilmesi." *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, no. 2 (2022): 1275-1311.

"Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License."

değerlendirildiğinde, sadakat yükümlülüğü, evlilik ve boşanma davası sürecinde kapsam olarak farklılık göstermektedir. Ayrıca Yargıtay'ın boşanma sürecindeki eşlerin özellikle cinsel sadakat yükümlülüğüne ilişkin son yıllarda vermiş olduğu birbirinden farklı kararlar, bu aşamada sadakat yükümlülüğünün bulunup bulunmayacağına ve söz konusu yükümlülüğe aykırılığın mevcut davada dikkate alınıp alınmayacağına ilişkin farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu çalışma ile Yargıtay kararları da dikkate alınarak, eşlerin boşanma aşamasındaki sadakat yükümlülükleri tüm yönleriyle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sadakat Yükümlülüğü, Boşanma Davası, Cinsel Sadakat, Duygusal Sadakat, Ekonomik Sadakat.

Abstract

In its broadest sense, the obligation of loyalty, one of the most fundamental obligations of the spouses arising from the marriage union, means that the spouses refrain from any behavior that may endanger the marriage union, both with each other and with third parties. While the obligation of loyalty mainly expresses sexual loyalty, it does not only consist of sexual loyalty but also includes emotional and economic loyalty. When all aspects are evaluated together, the obligation of loyalty differs in scope in the process of marriage and divorce proceedings. In addition, the different decisions of the Court of Cassation regarding the sexual loyalty obligation of the spouses in the divorce process in recent years have led to the emergence of different opinions on whether there will be an obligation of loyalty at this stage and whether the violation of the said obligation will be taken into account in the present case. In this study, the loyalty obligations of the spouses at the divorce stage were evaluated in all aspects, taking into account the decisions of the Supreme Court.

Keywords: Loyalty Obligation, Divorce, Sexual Loyalty, Emotional Loyalty, Economic Loyalty.

GİRİŞ

Evlilik birliğinin kurulması ile birlikte eşler, birtakım hak ve yükümlülükler sağı olurlar. Bu hak ve yükümlülükler, Türk Medeni Kanunu'nun "*Evliliğin Genel Hükümleri*" bölümünde, "*Haklar ve Yükümlülükler*" başlığı altında m. 185-187'de düzenlenmiştir. Eşlerin birbirlerine karşı yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülüklerden biri de TMK m. 185/III'te düzenlenmiştir. Söz konusu düzenleme gereğince eşler, birbirine sadık kalmak zorundadır. Sadakat yükümlülüğü olarak ifade edilen bu yükümlülüğün ifası bakımından eşler arasında herhangi bir fark yoktur; dolayısıyla hem karı hem de koca birbirlerine sadakat gösterme konusunda eşit derecede sorumludur. Nitekim bu, Anayasa'da yer alan, eşlerin eşitliği ilkesinin de bir sonucudur.

Evlilik birliğinin kurulmasıyla ve hatta daha öncesinde nişanlanma ile başlayan sadakat yükümlülüğü, esas işlevini evlilik birliğinin devamının sağlanması noktasında göstermektedir. Bu anlamda eşlere, evlilik birliğini korumaya yönelik, çeşitli vazifeler düşmektedir. Sadakat yükümlülüğü evlilik sona erinceye kadar devam etmekle birlikte, evliliğin çeşitli evrelerinde kapsam olarak farklılıklar gösterebilmektedir. Şöyle ki boşanma davası açıldıktan sonra eşlerin ayrı yaşama haklarının doğması, bu yükümlülüğün uygulamasında birtakım farklılıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Bu çalışma ile öncelikle sadakat yükümlülüğünden ne anlaşılması gerektiği ve bu yükümlülüğün kapsamı ifade edilmiş; daha sonra ise bu kapsamda yer alan yükümlülüklerin boşanma davası sürecinde ne şekilde uygulanacağı ele alınmıştır. Son olarak ise boşanma davası devam ederken gerçekleşen sadakat yükümlülüğü ihlallerinin mevcut davaya etkileri, konuya ilişkin Yargıtay

kararları da göz önünde bulundurularak, detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir.

I. SADAKAT YÜKÜMLÜLÜĞÜ KAVRAMI VE SADAKAT YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN KAPSAMI

A. Sadakat Yükümlülüğü Kavramı

Türk Medeni Kanunu m. 185/III'te eşlerin, birbirine sadık kalmak zorunda oldukları ifade edilmekle birlikte, ahlaki bir kavram olan sadakatten ne anlaşılması gerektiği, Kanun'da açık bir şekilde ifade edilmemiştir.¹ Türk Dil Kurumu, Arapça kökenli olan bir kelime olan sadakati, "içten bağlılık", "sağlam, güçlü dostluk" olarak ifade etmektedir.² Öğretide ise sadakat, bir kişinin diğer kişilerle ilişki kurarken aramış olduğu güvenilirlik, süreklilik, münhasırlık gibi ifadeleri içeren bir kavram olarak nitelendirilmektedir.³ Eşler arasındaki sadakat yükümlülüğünü tanımlayan bir görüş ise bu yükümlülüğü, eşlerin birbirilerine karşı tam ve sınırsız bağımlılığı olarak açıklamaktadır.⁴ En geniş

¹ Verena Bräm, ZK - Zürcher Kommentar Band/Nr. II/1c, Die Wirkungen der Ehe im allgemeinen, Art. 159-180 Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Das Familienrecht, 1. Abteilung: Das Eherecht (Art. 90-251 ZGB), (Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag AG, 1998), Art. 159, Rn. 95; Heinz Hausheer ve diğerleri, BK - Berner Kommentar Band/Nr. II/1/2, Die Wirkungen der Ehe im allgemeinen, Art. 159-180 ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Familienrecht, Das Eherecht, (Bern: Stämpfli Verlag AG, 1999), Art. 159, Rn. 22.

² Bkz. <https://sozluk.gov.tr/>.

³ Bräm, ZK - Zürcher Kommentar, Art. 159, Rn. 95. Sadakatsizliği psikiyatrik bir mesele olarak ele alan bir tanımlamaya göre ise sadakatsizlik, bağlı olma taahhüdünde bulunulan ilişkinin dışında, çiftin ilişkisine zarar verecek ve ilişkideki yakınlığı olumsuz etkileyecek her türlü duygu, düşünce ve davranıştır. Bkz. Verda Tüzer, "İnternet, Siberseks ve Sadakatsizlik," *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 3, no: 1 (2011), 100-116.

⁴ Cyril Hegnauer ve Peter Breitschmid, *Grundriss des Eherechts*, (Bern: Stämpfli Verlag AG, 2000), Rn. 15.14; Alexandra Zeiter ve Michael

anlamıyla ise sadakat yükümlülüğü, karı ve kocanın hem birbirleri arasındaki ilişkide hem de üçüncü kişilerle olan ilişkilerinde, evlilik birliklerini tehlikeye atmaktan kaçınmalarıdır.⁵

Sadakat yükümlülüğü, aynı zamanda TMK m. 2'de ifade edilen dürüstlük kuralının, evlilik birliği içerisindeki somut bir görünümüdür.⁶ Nitekim öğretide de baskın bir şekilde kabul edildiği üzere, evlilik de bir sözleşmedir (medeni hukuk sözleşmesi) ve tarafların bu sözleşmeden doğan haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kuralına uygun davranmaları gerekir.⁷ Bu ise sadakat yükümlülüğüne uygun davranmaları ile mümkündür. Bu anlamda eşler, birbirleri ve üçüncü kişilerle olan ilişkilerinde, mümkün olduğunca evlilik birliğinin korunmasını dikkate alma ve bu birliğe zarar vermeyecek şekilde davranma yükümlülüğü altına girerler.⁸

Schlumpf, *CHK - Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Personen- und Familienrecht – Partnerschaftsgesetz Art. 1-456 ZGB – PartG*, (Zürich - Basel – Genf: Schulthess Juristische Medien AG, 2016), Art. 159, Rn. 8; Mustafa Dural ve diğerleri, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2016), 157.

⁵ Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 95; Zeiter ve Schlumpf, *CHK - Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Personen- und Familienrecht – Partnerschaftsgesetz Art. 1-456 ZGB – PartG*, Art. 159, Rn. 8.

⁶ Zeiter ve Schlumpf, *CHK - Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Personen- und Familienrecht – Partnerschaftsgesetz Art. 1-456 ZGB – PartG*, Art. 159, Rn. 8; Hegnauer ve Breitschmid, *Grundriss des Eherechts*, Rn. 15.14; Hausheer ve diğerleri, *BK - Berner Kommentar*, Art. 159, Rn. 22.

⁷ Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, *Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku Cilt 2*, (İstanbul: Beta Yayınevi, 2016), 61; Dural ve diğerleri, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*, 47; Ayrıca bkz. Yar. İBK, E. 1965/3, K. 1965/3, 14.6.1965, (RG. 15.7.1965, S. 12049); Yar. İBK, E. 1985/4, K. 1985/9, 13.12.1985, (RG. 9.1.1986, S. 18983).

⁸ Hausheer ve diğerleri, *BK - Berner Kommentar*, Art. 159, Rn. 22; Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 101, Bilgehan Çetiner, "Aldatılan Eş

B. Sadakat Yükümlülüğünün Kapsamı

Eşlerin sadakat yükümlülüğü konusunda ilk akla gelen cinsel sadakat olmakla birlikte, öğretide ve yargı kararlarında haklı olarak bu yükümlülüğün kapsamının daha geniş olduğu kabul edilmektedir. Öyle ki eşlerin sadakat yükümlülüğü kapsamında cinsel sadakatin yanında duygusal ve ekonomik sadakatin de yer aldığı baskın görüş olarak kabul edilmektedir.⁹

Manevi Tazminat Talep Edebilir Mi?," *Prof. Dr. İlhan Ullusan'a Armağan, Cilt I, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayısı 15*, no: 2 (2016), 515.

- ⁹ Hausheer ve diğerleri, *BK - Berner Kommentar*, Art. 159, Rn. 8; Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 101ff.; Hegnauer ve Breitschmid, *Grundriss des Eherechts*, Rn. 15.14; Ursula Schmid, *OFK - Orell Füssli Kommentar, ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, (Zürich: Orell Füssli Verlag AG, 2021), Art. 159, Rn. 4; Nilgün Başalp, "Aile İçi Şiddet ve Özel Hukuk Yaptırımları," *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 20, no: 3 (2014), 226; H. Reyhan Demircioğlu, "Aldatılan Eş Tarafından Üçüncü Kişiye Yöneltilen Manevî Tazminat Taleplerinde Hukuka Aykırılık unsuru," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65, no:3 (2016), 688; Bahattin Aras, "Sadakat Yükümlülüğünün İhlal Edilmesi Halinde Eşin ve Üçüncü Kişinin Manevi Tazminat Sorumluluğu," *Terazi Hukuk Dergisi* 11, no: 116 (2016), 15; Emel Badur ve Gamze Turan Başara, "Aile Hukukunda Sadakat Yükümlülüğü ve İhlalinden Kaynaklanan Manevi Tazminat İstemi," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65, no: 1 (2016), 107; L. Müjde Kurt, "Aldatılan Eşin İlişki Kurduğu Üçüncü Kişiden Manevi Tazminat Talep Edip Edemeyeceği Meselesi," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 67, no: 4 (2018), 858; Akıntürk ve Ateş, *Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku Cilt 2*, 113; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), 209; Dural ve diğerleri, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*, 157; "(...) Kaldı ki TMK m. 185 f. III hükmünde yer alan sadakat yükümü sadece cinsel sadakati içermemektedir ki! TMK m. 185 f. III hükmünde yer alan sadakat yükümü aynı zamanda duygusal sadakati ve ekonomik sadakati de içermektedir". Bkz. Yar. 2. HD, E. 2008/6140, K. 2008/7130, 15.05.2008. Aynı yönde bkz. Yar. 2. HD, E. 2008/6824, K. 2008/9059, 23.06.2008; Yar. 2. HD, E. 2011/18934, K. 2012/14944, 04.06.2012. "(...)Sadakat yükümlülüğünün tanımı yasada yapılmamakla birlikte, TMK.185/3 maddesinde, eşlerin birbirlerine sadık kalmak zorunda oldukları düzenlenmiştir. Bu yükümlülük öncelikle eşler

Nitekim Kanun'da da eşlerin yalnızca birbirlerine sadık kalmasından bahsedilmiş (TMK m. 185/III); fakat hangi yönden sadık kalınması gerektiği açıklanmamıştır. Ancak sadakat yükümlülüğünün kapsamında yer alan sadakat türleri, aynı zamanda birbirleri ile de bağlantılıdır. Şöyle ki bir davranış ile aynı zamanda, birden fazla sadakat türü ihlal edilebilir. Örneğin ailesinin geçimini zor sağlayan kocanın, evin geçimine ayrılan bütçeyi sevgilisine vermesi, hem ekonomik ve duygusal hem de cinsel sadakatsizlik hâlini oluşturur.¹⁰

1. Cinsel Sadakat

Sadakat yükümlülüğünden öncelikle eşlerin cinsel sadakati anlaşılmaktadır.¹¹ Cinsel sadakat, eşlerin üçüncü kişiler ile cinsel ilişkide bulunmamalarını veya buna mahal verecek eylemlerden uzak durmalarını ifade etmektedir.¹² Cinsel sadakat yükümlülüğü aynı zamanda modern hukuk düzenlerince tek eşlilik sisteminin benimsenmesinin de bir sonucudur; zira eşler arasında cinsel ilişkinin münhasırlığını kabul etmek tek eşlilik prensibinin bir unsurudur.¹³ Bu anlamda eşlerin, birbirleri dışındaki kişilerle iradi olarak yaşadıkları cinsel ilişkiler sadakat

---

arasındaki cinsel sadakati kapsamakla birlikte sadece bundan ibaret değildir. Eşlerin birbirlerine dürüst davranmaları, birbirlerinden gizli işler yapmamaları, sır saklama, yalan söylememe, gerçekleri gizlememe gibi yükümlülükleri de kapsamaktadır". Yar. HGK, E. 2017/4-1334, K. 2017/545, 22.03.2017, (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

¹⁰ Bilal Atılkan, "Evlilik Birliğinde Sadakat Yükümlülüğü," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Çankaya Üniversitesi, 2019), 29.

¹¹ Akıntürk ve Ateş, *Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku Cilt 2*, 113; Badur ve Turan Başara, "Aile Hukukunda Sadakat Yükümlülüğü ve İhlalinden Kaynaklanan Manevi Tazminat İstemi," 106.

¹² Atılkan, *Evlilik Birliğinde Sadakat Yükümlülüğü*, 29.

¹³ Herbert Roth, *Münchener Kommentar zum BGB*, (München: Verlag C.H. Beck, 2022), § 1353 BGB, Rn. 40.

yükümlülüğünün ihlal edilmesi sonucunu doğurur.¹⁴ Cinsel ilişki yaşanan kişinin aynı ya da farklı cinsten bir kişi olması arasında da yükümlülüğün ihlali açısından herhangi bir fark bulunmamaktadır. Hatta eşlerin cinsel sadakati, bir başkasıyla cinsel ilişki ile de sınırlı değildir; bu düzeye ulaşmamış birliktelikler ve ilişkiler de sadakat yükümlülüğünün ihlaline sebep olabilir.

Cinsel sadakat yükümlülüğünün ihlali, şartlarının bulunması hâlinde TMK m. 161 uyarınca zina sebebiyle boşanmaya sebebiyet verebileceği gibi; bunun şartlarının sağlanamaması halinde TMK m. 166 uyarınca evlilik birliğinin sarsılmasına dayalı olarak boşanmaya da sebebiyet verebilir.¹⁵ Şöyle ki zina sebebiyle boşanma davasının açılabilmesi için öğretide çoğunlukla karşı cinsle bir cinsel ilişkinin yaşanması gerektiği, aynı cinsle yaşanan ilişkilerin ise zina olarak nitelendirilemeyeceği kabul edilmektedir.¹⁶ Bunun sonucunda ise aynı cinsle yaşanan birlikteliklerde TMK m. 163 uyarınca haysiyetsiz hayat sürme sebebine ya da m. 166 uyarınca genel

¹⁴ Kişinin rızası olmaksızın yaşadığı yakınlaşmalar cinsel sadakatsizlik olarak nitelendirilemez.

¹⁵ Sadakat yükümlülüğünün ihlali halinde boşanma davasının yanı sıra ihlal eden eş aleyhine kişilik hakkının ihlaline dayalı bir tazminat davası açılması da söz konusu olabilir. “(...)Eşlerden birinin sadakat yükümlülüğüne aykırı davranması durumunda, diğer eş dilerse TMK.174/2 maddesi hükmü gereğince şartları varsa boşanma sonucunda manevi tazminat talep edebileceği gibi, BK. 49 (TBK.58) maddesine dayanılarak, müstakil bir dava açmak suretiyle de kişilik haklarının saldırıya uğradığı iddiasıyla diğer eşe karşı manevi tazminat talep edebilir. Bu hususlarda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır”. Yar. HGK, E. 2017/4-1334, K. 2017/545, 22.03.2017, (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

¹⁶ Bilge Öztan, *Aile Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2015), 645; Dural ve diğerleri, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*, 104; Abdülkerim Yıldırım, *Türk Aile Hukuku*, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2014), 74; Badur ve Turan Başara, “Aile Hukukunda Sadakat Yükümlülüğü ve İhlalinden Kaynaklanan Manevi Tazminat İstemi,” 106; Akıntürk ve Ateş, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku Cilt 2*, 246.

boşanma sebebi olan evlilik birliğinin sarsılması sebebine dayalı olarak boşanma davası açılacağı ileri sürülmektedir. Bizim de katıldığımız diğer bir görüşe göre ise zina, eşlerden birinin cinsel sadakat yükümlülüğünü ihlal edip, cinsel arzu ve ihtiyaçlarını bir başkasıyla paylaşmasıdır. Dolayısıyla zina kavramını geniş yorumlamak ve aynı cinsten kişiler arasındaki birliktelikleri de zina olarak değerlendirmek gerekir.¹⁷ Cinsel ilişki boyutuna ulaşmayan bir beraberliğin bulunması hâlinde ise yine sadakat yükümlülüğünün ihlali söz konusu olur; ancak boşanma davası zina sebebiyle değil, evlilik birliğinin sarsılması sebebiyle açılabilir.¹⁸ Bu yönüyle cinsel sadakatsizlik, zinayı da içerisine alan daha geniş bir kavramdır.

---

¹⁷ Mehmet Erdem ve Aslı Makaracı Başak, *Aile Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022), 102; Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, 116. Zina kavramını yalnızca karşı cinsle yaşanan cinsel ilişki olarak nitelendirmenin ortaya çıkarabileceği hukuki sorunlar hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmail Dede, "Türk Boşanma Hukukuna Farklı Bir Yaklaşım: Zina ve Haysiyetsiz Hayat Sürme Arasındaki Keskin Sınır," *Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 23, no: 3 (2017), 643ff.

¹⁸ Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 100; Hausheer ve diğerleri, *BK - Berner Kommentar*, Art. 159, Rn. 23. Örneğin bir eşin başka biriyle sık sık geç saatlere kadar devam eden akşam yemeklerine çıkması ve bu sebeple eve geç ve belirsiz zamanlarda gelmesi, uygun olmayan kıyafetlerle ve uygun olmayan konumlarda karşı cinsiyetten birisi ile görüntü kayıtlarını aldırması, flört niteliğindeki ilişkiler, cinsel içerikli yazışmalar vs. de sadakat yükümlülüğünün ihlali sayılır. Bkz. Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, 208. Farklı örnekler için bkz. Aras, "Sadakat Yükümlülüğünün İhlal Edilmesi Halinde Eşin ve Üçüncü Kişinin Manevi Tazminat Sorumluluğu," 20. İnternet yoluyla gerçekleşen sadakatsizlik örnekleri için bkz. Tüzer, "İnternet, Siberseks ve Sadakatsizlik," 103ff. Ayrıca bkz. Yar. 2. HD, E. 2004/13709, K. 2004/14684, T. 8.12.2004; Yar. 2. HD, E. 2007/17220, K. 2008/13614, 20.10.2008; Yar. 4. H.D., E. 2014/13062, K. 2014/7611, 12.05.2014.

2. Duygusal Sadakat

Evlilik birliği aynı zamanda manevi bir birliktelik niteliğinde olduğu için eşlerin birbirlerinin duygusal menfaatlerini de korumalarını gerektirir. Bu durum ise sadakat yükümlülüğünün, duygusal sadakat olarak ifade edilen yönü ile açıklanmaktadır. Duygusal sadakat yükümlülüğü, evlilik birliğinin devamı için gerekli olan duygusal yakınlığın, sevginin, saygının ve hoşgörünün diğer eşe gösterilmesi ve aradaki duygusal bağı olumsuz etkileyecek davranışlardan kaçınılmasıdır. Ayrıca sadakat yükümlülüğünün bu yönünden, eşlerin birbirlerinin, diğer kişilerle (aile, kardeşler, akrabalar, arkadaşlar, tanıdıklar) olan makul ölçüdeki ilişkilerine saygı göstermeleri ve gerektiğinde bu kişilerle ortak ilişkilerde bulunmaları çıkarılabilir.¹⁹

Duygusal sadakatsizliğin bir türü olarak nitelendirilebilecek olan duygusal şiddette, eşlerden birinin diğerine fiziksel temas olmaksızın psikolojik açıdan baskı kurmak suretiyle gerçekleşen davranışları söz konusu olmaktadır.²⁰ Sadakatsizliğin bu yönü pek çok şekilde ortaya çıkabilir. Örneğin eşlerin birbirlerine karşı göstermiş olduğu sürekli ilgisizlik, ihmalkârlık, sevgisizlik, kincilik, sitemkârlık, aşağılama, başkalarına karşı küçük düşürme, haklı bir sebebe dayanmayan aşırı kıskançlıklar, bencillik, kendini üstün görme, güvenin kötüye kullanılması gibi

---

¹⁹ Fakat eşlerin ebeveynler ve kardeşler de dâhil olmak üzere üçüncü kişilerle olan ilişkilerinin, evlilik birliğini olumsuz etkileyerek aradaki huzuru kaçıracak seviyede olmaması gerekir. Bkz. BGE 85 II 68, BGE 87 II 3; Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 100-101; Hausheer ve diğerleri, *BK - Berner Kommentar*, Art. 159, Rn. 23-24; Zeiter ve Schlumpf, *CHK - Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Personen- und Familienrecht - Partnerschaftsgesetz Art. 1-456 ZGB - PartG*, Art. 159, Rn. 8; Öztan, *Aile Hukuku*, 199.

²⁰ Başalp, "Aile İçi Şiddet ve Özel Hukuk Yaptırımları," 213.

davranışlar ile fiziksel ve psikolojik yönden kaba hareketler,²¹ sadakat yükümlülüğünün duygusal olarak ihlal edilmesi anlamına gelir.²²

Eşlerin bir konudaki aşırıya kaçan tutumlarının da diğer eş açısından duygusal sadakatsizlik olarak nitelendirilmesi söz konusu olabilir. Örneğin eşlerin birbirlerine karşı dinî hoşgörüsüzlüğü, aşırı tutuculuğu, belirli bir ideolojiyi fanatiklik derecesinde benimsemesi gibi davranışları ile eşini ve çocuklarını ihmal edecek ölçüde işkolik olması da bu yükümlülüğe aykırılık kapsamında değerlendirilebilir.²³

Eşlerin sır saklama yükümlülükleri de sadakat yükümlülüğü ile bağlantılıdır. Buna göre eşler hem birlikte yaşadıkları ve paylaştıkları mahrem alanlarına ilişkin bilgileri hem de birbirlerinden öğrendikleri, örneğin bir diğerinin ailesiyle olan ilişkilerine, mesleki faaliyetlerine, sosyal alanına, sağlığına ilişkin bilgileri üçüncü kişilere karşı saklamakla

---

²¹ Eşlerden birinin diğerine yönelik, evlilik birliğini oluşturan bağı sarsacak ya da koparacak nitelikteki fiziksel davranışları (fiziksel şiddet), fiziksel sadakatsizlik olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Atılgan, *Evlilik Birliğinde Sadakat Yükümlülüğü*, 45ff. Fakat eşlerden birinin bu tür davranışları, özünde eşlerin evlilik birliğinin devamı için gerekli olan saygının ve hoşgörünün ihlali anlamına geldiği için kanaatimizce duygusal sadakatsizlik içerisinde de ifade edilebilir. Böyle bir durumda fiziksel şiddet eyleminde bulunan eşe karşı diğer eş, hem boşanma davası, nafaka talebi, tazminat, TMK m. 195 uyarınca hâkimin müdahalesi, TMK m. 197 uyarınca birlikte yaşamaya ara verilmesi gibi hukuki yollara başvurabilir; hem de eş hakkında cezai yaptırımların da uygulanması için gerekli başvuruları yapabilir.

²² Schmid, *OFK - Orell Füssli Kommentar, ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch Art. 159*, Rn. 4; Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 101. Kadına yönelik duygusal şiddet olarak nitelendirilebilecek diğer örnekler için bkz. Başalp, "Aile İçi Şiddet ve Özel Hukuk Yaptırımları," 213-214.

²³ Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 101.

yükümlüdürler.²⁴ Eşler arasındaki sır saklama yükümlülüğünün teminat altına alınması amacıyla, hukuk ve ceza yargılamalarında eşlere birbirleri aleyhine tanıklıktan çekinme hakkı tanınmıştır (6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 248/I-b, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu m. 45/I-b). Kendisine böyle bir hak tanınan eşin, dürüstlük kuralı gereğince tanıklıktan kaçınması beklenebiliyorken, söz konusu hakkını kullanmayarak diğer eş aleyhine tanıklıkta bulunması sadakat yükümlülüğünün ihlali olarak değerlendirilebilir.²⁵

Eşlerin birbirlerinin sırlarını açıklamaları gibi, diğer eş için önemli olan bir bilgiyi vermekten kaçınmaları ya da eşin bu bilgiyi öğrenmesini engellemeleri ile geçerli bir sebep yokken diğer eş hakkında gizli bir bilgiye ulaşmak için araştırma yapılması da sadakat yükümlülüğünü ihlal eder.²⁶ Aynı şekilde eşlerin üçüncü kişilere, birbirleri hakkında gerçek olmayan şeyler anlatmaları da bu yükümlülüğün ihlali anlamına gelir.

Eşlerin duygusal sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışları, onur kırıcı davranış ya da ortak yaşamın çekilmez hâle gelmesi sebepleriyle boşanmaya sebebiyet verebilir. Ayrıca

---

²⁴ Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, 209; Badur ve Turan Başara, "Aile Hukukunda Sadakat Yükümlülüğü ve İhlalinden Kaynaklanan Manevi Tazminat İstemi," 108. "(...)dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillerle kanuni gerektirici sebeplere ve özellikle evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına sebep olan olaylarda, evlilik birliğine dair görevlerini yerine getirmeyen davalı-davacı ile aile sırlarını ve cinsel sorunlarını başkalarına ifşa eden davacı-davalının eşit kusurlu olduklarının anlaşılmasına göre davalı-davacının aşağıdaki bendin dışında kalan temyiz itirazları yersizdir". Bkz. Yar. 2. HD, E. 2008/7283, K. 2008/7989, 04.06.2008, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

²⁵ Hausheer ve diğerleri, *BK - Berner Kommentar*, Art. 159, Rn. 25; Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 102; Schmid, *OFK - Orell Füssli Kommentar*, *ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, Art. 159, Rn. 4; Badur ve Turan Başara, "Aile Hukukunda Sadakat Yükümlülüğü ve İhlalinden Kaynaklanan Manevi Tazminat İstemi," 108.

²⁶ Hausheer ve diğerleri, *BK - Berner Kommentar*, Art. 159, Rn. 25; Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 102.

yükümlülüğü ihlal edici davranışın türüne göre, eş aleyhine hukuk ve ceza davası açılması ve eşten tazminat talep edilmesi de söz konusu olabilmektedir.

3. Ekonomik Sadakat

Sadakat yükümlülüğü eşlerin yalnızca manevi menfaatlerinin değil; aynı zamanda ekonomik menfaatlerinin de korunmasına hizmet eder. Dolayısıyla evlilik sürecinde eşlerin birbirine ekonomik açıdan da sadık olmaları gerekmektedir. Eşlerin ekonomik sadakatinden, evlilik birliğinin devamı için gerekli olan birtakım katılma yükümlülükleri, bildirim yükümlülükleri ile evlilik birliğinin mali açıdan korunması için kaçınılması gereken davranışlar anlaşılmaktadır. TMK'da eşlerin evlilik birliğinden doğan ekonomik yükümlülüklerine ilişkin düzenleme, TMK m. 186/III'te "*Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılırlar*" şeklinde yapılmıştır.

Eşlerden her birinin birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılmaları, eşlerin sahip olduğu çocukların yetiştirilmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması ve bakımında da gerekli yardımı sağlamalarını gerektirir. Ayrıca eşler ekonomik sadakat yükümlülüğünün bir gereği olarak evlilik birliğinin geçimini tehlikeye atacak gereksiz harcamalardan ise kaçınmalıdırlar. Fakat bu hususta eşlerin ekonomik özgürlüğünün de dikkate alınması ve ekonomik özgürlük ile sadakat yükümlülüğü arasında bir denge kurulması gerekir. Aksi takdirde kişilerin evlilik sürecine girmesi ile birlikte yapacağı tüm şahsi harcamalarının evliliği tehdit ettiği düşüncesi ortaya çıkabilir. Buna göre eşlerden biri keyfi harcamaları sebebiyle evlilik birliğinin geçimine üzerine düştüğü ölçüde katılmıyor ve birliğin geçimini tehlikeye

düşürüyorsa, o zaman eşin bu hareketleri ekonomik sadakatsizlik olarak nitelendirilebilir.²⁷

Hukukumuzda İsviçre hukukunda olduğu gibi sadakat yükümlülüğü kapsamında, eşlerin birbirlerine malvarlıkları ve ekonomik durumları konusunda bilgi verme yükümlülüğüne yer verilmemiştir.²⁸ Ancak İsviçre öğretisinde de sadakat yükümlülüğünün bir gereği olarak eşlerin, ekonomik durumlarındaki önemli değişiklikleri, ZGB'nin 170. maddesinden bağımsız olarak ve kendisinden bilgi verilmesini istenmesine gerek bulunmaksızın, birbirlerine bildirmekle yükümlü oldukları kabul edilmektedir.²⁹ Hukukumuz açısından da yukarıda da ifade edildiği üzere sadakat yükümlülüğünün ekonomik sadakati de kapsadığı kabul edildiği için aynı sonucun

²⁷ Atıkan, *Evlilik Birliğinde Sadakat Yükümlülüğü*, 43. Örneğin eşlerden birinin kazandığı bütün parayı içki ve kumarda tüketerek eşini ve çocuklarını yoksul bırakması böyledir. Bkz. Akıntürk ve Ateş, *Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku Cilt 2*, 113. "(...)Mahkemeye; " taraflar arasında evlilik birliğini temelinden sarsacak ve boşanmayı gerektirecek bir geçimsizliğin mevcut ve sabit olmadığı" gerekçesiyle dava reddedilmiştir. Oysa davalının, kazancını alkol, kumar ve eğlence yerlerinde harcadığı, yalnız ve bakıma muhtaç olan kayınbabasının kendilerinin yanında kalmasına razı olmadığı, yapılan soruşturma ve toplanan delillerden anlaşılmaktadır. Davalının gerçekleşen bu tutum ve davranışı, 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 185/3. maddesinde yer alan "eşine yardımcı olma" ve 186/3. maddesinde yer alan "birliğin giderlerine katılma" yükümlülüğüne aykırıdır". Yar. 2. HD, E. 2014/14482, K. 2014/25535, 11.12.2014, (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

²⁸ Eşlerin ekonomik durumlarına ilişkin bildirim yükümlülüğünü ele alan ZGB'nin 170. maddesine göre "Eşlerden her biri, diğerinden geliri, malvarlığı ve borçları konusunda bilgi talep edebilir. Mahkeme, talep üzerine, diğer eş veya üçüncü kişiyi, gerekli bilgileri ve zorunlu olan belgeleri vermekle yükümlü tutabilir. Avukatların, noterlerin, doktorların, din görevlileri ve yardımcılarının sır saklamaları saklıdır". Detaylı bilgi için bkz. Hegnauer ve Breitschmid, *Grundriss des Eherechts*, Rn. 19. 3.

²⁹ Hausheer ve diğerleri, *BK - Berner Kommentar*, Art. 159, Rn. 25; Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 104.

benimsenmesi uygundur. Bu doğrultuda eşlerin örneğin, ekonomik durumlarını önemli derecede etkileyebilecek maaş artış ve azalmaları, hediyeleri, işten çıkarılma, erken emeklilik gibi durumları, önemli borçlanmaları, sahip olunan kıymetli eşyaların satılması gibi hadiseleri birbirlerine bildirmeleri gerekir.³⁰

Eşlerin ekonomik konulara ilişkin de sır saklama yükümlülükleri söz konusu olabilir. Örneğin üçüncü kişilerle olan ekonomik ilişkilerde evlilik birliğinin mali durumuna ilişkin sırların açığa çıkarılmaması gerebilir. Evlilik birliğinin ekonomik güvenliğinin eşlerin hareketleri sebebiyle tehlikeye atılması sadakat yükümlülüğüne aykırıdır. Aynı durum, eşlerden birinin evlilik birliği için önemli olan bir işleme haklı bir gerekçe bulunmaksızın onay vermekten kaçınması ya da üçüncü kişilerle evlilik ortaklığının menfaatlerini ihlal eden hukuki işlemler yapması halinde de geçerlidir.³¹

Ekonomik sadakatsizliğin bir diğer görünümü de ekonomik şiddettir. Örneğin eşin çalışmasına engel olma ya da işten ayrılmasına sebep olma, çalışmayan eşe gündelik ihtiyaçlarını karşılaması ve ev harcamaları için para vermeme, eşin bağımsız alışveriş yapmasına izin vermeme, aile bütçesi ile ilgili bağımsız karar almasına izin vermeme ile eşin gelirini elinden alma, ekonomik birer şiddettir ve aynı zamanda ekonomik sadakatsizlik anlamına da gelir.³²

---

³⁰ Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 104.

³¹ Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 104.

³² Başalp, "Aile İçi Şiddet ve Özel Hukuk Yaptırımları," 218. Ekonomik şiddet hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşe Esra Peker ve Zülküf Narlıkaya. *Kadına Yönelik Şiddetin Bir Başka Yüzü Ekonomik Şiddet*, (Çanakale: Paradigma Akademi, 2021), 12, 26; Ekin Korkmaz, "Evlilik Birliği İçindeki Ekonomik Şiddetle Mücadelede Kullanılabilecek Medenî Hukuk Araçları Üzerine Bir İnceleme," *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6, no: 1 (2021), 333ff.; Elif Tütüncü, "Ekonomik Şiddet ve Kadının Ekonomik

II. SADAKAT YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN ZAMAN AÇISINDAN SINIRLARI

A. Genel Olarak

Sadakat yükümlülüğünün TMK'nın "Evliliğin Genel Hükümleri" bölümünde düzenlenmiş olması, bu yükümlülüğün evlilik sürecini ilgilendiren bir yükümlülük olduğunu düşündürmektedir. Gerçekten de tarafların bu yükümlülüğü, evlilik birliğinin kurulmasıyla,³³ hatta daha öncesinde nişanlanma ile ortaya çıkmakta ve evlilik birliği sona erinceye

---

Şiddete Karşı Korunması," Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 5, no: 1-3 (2020), 3289ff.; Hülya Gülbahar, "Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet," Ankara Barosu Hukuk Kurultayı, 3, (2006), 462-475. Türk hukukunda "ekonomik şiddet" kavramının, 2008 yılında Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından verilen bir karar sonrasında yaygınlaştığı görülmüştür. Söz konusu kararda "(...)davacının çalışırken maaşını emekli olduktan sonra da emekli aylığını elinden aldığını, eline çok az bir para vererek onunla geçinmesini istediğini,... uzun yıllar eşinin aşırı hesaplı ve cimrilik ölçüsündeki tutumluluğuna dayanmak zorunda kalan kadının, ekonomik ve sosyal alanda özgür ve rahat yaşamak ve ekonomik şiddetten kurtulmak için açtığı davanın kabulüne karar verilmesi gerektiği.."ne hükmedilmiştir. Yar. HGK, E. 2008/2-695, K. 2008/710, 26.11.2008, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

³³ "(...)Tarafların sadakat yükümlülüğü evlilik birliğinin kurulmasıyla başlar (TMK m. 185). Davalı kadının evlilik öncesi cinsel ilişki yaşamış olması (başka bir erkekten hamile kalması ve evlilik birliği içinde doğum yapması) boşanma davasında davalı kadın için kusur oluşturmaz, ancak koşulları var ise evliliğin nispi butlan ile iptali davasına konu olabilir (TMK m. 149). Evlilik birliği kurulmadan önceki nedenlere dayanılarak boşanma davası açılmaz. Evlilik birliği kurulduktan sonra kadından kaynaklanan başkaca bir kusurlu davranış da ispatlanamamıştır. Bu durumda davacı erkeğin boşanma davasının reddi gerekirken, kanun hükümlerinin yorumunda yanılğıya düşülerek boşanmaya karar verilmesi usul ve kanuna aykırı olup, bozmayı gerektirmiştir". Yar. 2. HD, E. 2020/6157, K. 2021/371, 20.01.2021. Ayrıca bkz. Yar. 2. HD, E. 2015/16257, K. 2016/7382, 12.04.2016, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

kadar devam etmektedir.³⁴ Kural böyle olmakla birlikte, yükümlülüğün kapsamında yer alan sadakat türlerine göre bir değerlendirme yapmak daha doğrudur. Nitekim sadakat türüne göre, nişanlılıkta başlayan ve evlilik sona erdikten sonra dahi devam eden sadakat yükümlülükleri olduğu gibi, ayrılık ve boşanma sürecinde kapsamı değişen sadakat yükümlülükleri de vardır. Örneğin sadakat yükümlülüğünün bir türü olarak nitelendirdiğimiz sır saklama yükümlülüğü evlilik sona erdikten sonra dahi devam edebilmektedir. Eşlerin duygusal ve ekonomik sadakat yükümlülüklerinin kapsamı ise nişanlılık, evlilik, ayrılık ve boşanma davası sürecinde farklılık göstermektedir. Fakat çalışma konumuz esas itibarıyla boşanma davası açıldıktan sonra eşlerin sadakat yükümlülüklerine ilişkin olduğu için, eşlerin diğer dönemlerdeki sadakat yükümlülükleri konusunda ayrıntıya girilmemiştir.

B. Boşanma Davası Açıldıktan Sonraki Dönemde Eşlerin Sadakat Yükümlülüğü

Sadakat yükümlülüğü eşlerin en temel yükümlülüklerinden biri olup, eşler evlilik devam ettiği sürece birbirine sadık kalmak zorundadır. Boşanma davasının açılmasıyla birlikte, eşlerin ayrı yaşama hakkı doğar³⁵. Fakat evlilik henüz sona ermediği ve eşler

---

³⁴ Nişanlanma sözleşmesinden böyle bir yükümlülüğün doğacağı kanunda belirtilmemiştir; fakat bunu dürüstlük kuralından çıkarmak mümkündür. Akıntürk ve Ateş, *Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku Cilt 2*, 41. Sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışlar, nişanın bozulması için haklı sebep oluşturur ve bu sebeple nişanın bozulması hâlinde, nişanı bozan tarafın, yükümlülüğe aykırı hareket eden kusurlu diğer nişanlıdan tazminat isteme imkânı doğar. Bkz. Dural ve diğerleri, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*, 26; Erdem ve Aslı Makaracı Başak, *Aile Hukuku*, 31; Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, 21; Yıldırım, *Türk Aile Hukuku*, 16.

³⁵ TMK m. 169'a göre, "boşanma veya ayrılık davası açılınca hâkim, davanın devamı süresince gerekli olan, özellikle eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re'sen

hâlâ evli sayıldığı için, sadakat yükümlülükleri de devam eder. Hatta yerel mahkemenin (boşanma davalarında bu aile mahkemesi olmaktadır) ve üst mahkemenin boşanmaya karar vermiş olması da evliliğin sona ermiş sayılabilmesi için yeterli değildir. Boşanma kararı kesinleştikten sonra ancak evlilik birliği sona ermiş olur ve sadakat yükümlülüğü sona erer.³⁶

Boşanma davaları tarafların usul işlemlerine göre tek aşamalı ya da daha fazla aşamalı olabilmektedir. Şöyle ki yerel mahkemede açılmış olan bir boşanma davası hakkında nihai karar verildiğinde, tarafların kararın tebliğinden itibaren iki hafta içerisinde üst derece mahkemesine (bölge adliye mahkemesi) başvurabilme hakları bulunmaktadır (HMK m. 345). Bu sürede eşlerin üst derece mahkemesine başvuramaları ya da üst derece mahkemesine başvurmayacaklarını kararı veren mahkemeye dilekçe ile bildirmeleri hâlinde boşanma kararı kesinleşir. Bu aşamadan sonra evlilik sona erdiği için eşlerin sadakat yükümlülüğü de sona erer. Fakat eşlerden birinin ya da her ikisinin üst derece mahkemesine başvuruda bulunması hâlinde, yerel mahkemenin vermiş olduğu kararın hukuka uygunluğu bölge adliye mahkemesi tarafından incelenir. Tarafların bölge adliye mahkemesi kararını, kararın kendilerine

---

alır". Hükümden boşanma ve ayrılık davasının açılması ile eşlerin ayrı yaşama hakkının doğduğu anlaşılmaktadır. İşin doğası gereği de boşanma aşamasına gelen eşlerin aynı evde yaşamaya devam etmeleri beklenilemezdi. Bkz. aynı yönde Dural ve diğerleri, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*, 131; Akıntürk ve Ateş, *Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku Cilt 2*, 283.

³⁶ Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, 117; Erdem ve Aslı Makaracı Başak, *Aile Hukuku*, 105. Hukukumuzda boşanma davalarında geçerli olan yargılama ilkeleri hakkında detaylı bilgi için bkz. İbrahim Ercan, "Boşanma Davalarında Geçerli Olan Yargılama İlkeleri," *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı*, 4, no: 2 (2014), 251ff.; Hasan Petek, "Medeni Usul Hukukuna Hakim Olan İlkeler Işığında Boşanma Davaları," *İzmir Barosu Dergisi*, 65, no: 3 (2000), 11ff.

tebliğ edildiği tarihten itibaren iki hafta içerisinde temyiz etme hakları vardır (HMK m. 361). Tarafların bu sürede temyiz başvurusunda bulunmamaları hâlinde karar kesinleşir; temyize başvurulması hâlinde ise bölge adliye mahkemesinin kararı Yargıtay'ın ilgili dairesi tarafından incelenir.³⁷ Bu aşamalarda eşler hâlen evli oldukları için sadakat yükümlülükleri de devam eder.³⁸

Her ne kadar boşanma davasının açılması, genel olarak eşlerin sadakat yükümlülüğünü sona erdirmese de, boşanma davasının açılması ile birlikte sadakat türlerinin kapsamlarında birtakım değişiklikler söz konusu olmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına boşanma davası açıldıktan sonraki dönemde eşlerin sadakat yükümlülüklerinin, sadakat türlerine göre ayrı ayrı ele alınmasında fayda görülmüştür.

1. Boşanma Davası Açıldıktan Sonraki Dönemde Eşlerin Cinsel Sadakat Yükümlülüğü

Boşanma davası devam ederken eşlerin birbiri ile bir cinsel yakınlık kurma görevleri kalmamaktadır. Fakat üçüncü kişilerle olan ilişkilerinde boşanma davası açılmadan önceki süreçte

---

³⁷ Temyiz incelemesi sonrası kararın kesinleşme süreci hakkında detaylı bilgi için bkz. Hakan Pekcanitez ve diğerleri, *Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı*, (İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2019), 492ff.; Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar Ayvaz ve Emel Hanağası, *Medenî Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2020), 631ff.

³⁸ “(...) 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) 185/3.maddesi uyarınca “Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.” Kanunda belirtilen bu sadakat yükümlülüğü, evliliğin yasal olarak son bulmasına kadar devam edecektir. Başka bir deyişle, mahkemelerce boşanma kararı verilmiş olmasına rağmen bu karar henüz kesinleşmediği sürece evlilik birliği devam ettiği için bu aşamada eşlerin sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışlarının dikkate alınmasının gerektiği kurul çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Bkz. Yar. HGK, E. 2013/2-604, K. 2014/38, 22.01.2014, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

olduğu gibi hassasiyet göstermeleri ve sadakat yükümlülüğüne aykırı olarak nitelendirilebilecek hareketlerden kaçınmaları gerekmektedir.

Esasında çekişmeli boşanma davalarının kısa sürede sonuçlanamaması sebebiyle boşanmanın hemen gerçekleşmemesi ve bu sebeple de eşler arasındaki sadakat yükümlülüğünün uzun süre devam etmesi eleştirilmektedir. Gerçekten de özellikle cinsel sadakat yükümlülüğü bakımından değerlendirildiğinde, eşlerin dava sonucu kesinleşinceye kadar üçüncü kişilerle herhangi bir gönül ilişkisi kurması sadakat yükümlülüğünün ihlali anlamına gelmektedir. Bu ise eşiyile zaten boşanma sürecinde olan kişilerin çok uzun bir süre duygusal ve cinsel ihtiyaçlarını karşılayamamasına sebep olmaktadır.³⁹ Eleştiriler haksız olmamakla birlikte bu bir hukuk politikası meselesidir ve Kanun'un geneline bakıldığında da

---

³⁹ Serozan'a göre Anayasanın 17. maddesinde bireylere kişiliği serbestçe oluşturup geliştirme ve bununla bağlantılı olarak özgürce kişisel ilişki kurma hakkı tanınmıştır. Buna göre bekâr ya da evli olması fark etmeksizin her bireyin, özel olarak bir suç (örneğin cinsel taciz gibi) oluşturmadıkça, dilediği kişiyle, dilediği ilişkiyi bu arada cinsel ilişkiyi kurma konusunda Anayasa tarafından korunan eksiksiz bir özgürlüğü vardır. Sadakat yükümlülüğü sebebiyle, kişilerin Anayasa'nın 17. maddesinden doğan üçüncü kişilerle cinsel ilişki de dâhil olmak üzere kişisel ilişki kurma özgürlüğü sınırlandırılmaz. Bu hakkın sınırlandırılabilmesi ancak Anayasa m. 13 gereğince yasayla ve ölçülülük ilkesi gereğince olabilir. Tüm bu sebeplerle sadakat yükümlülüğünü ihlal eden eşe karşı, haksız fiile dayalı "*önleyici kaçınma, durdurma, tazminat*" gibi yaptırımların işletilmesi, onun dilediği kişiyle özgürce ilişki kurma konusundaki anayasal temel hakkına açıkça aykırı düşer. Bkz. Rona Serozan, "Evlilik Birliğinde Sadakat Yükümlülüğüne Aykırılıktan Ötürü Tazminat Talebine Yer Olabilir mi?," *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, no: 1-2 (2016), 454. Benzer yönde bkz. Bilge Öztan ve Hatice Tolunay Ozanemre Yayla, "Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 22.3.2017 Tarih, 2017/4-1334 Esas ve 2017/545 Karar Sayılı Kararı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım," *Ankara Barosu Dergisi*, 75, no: 3 (2017), 211.

kanun koyucunun aile kurumuna büyük önem verdiği ve ailenin korunmasını, kişilerin bireysel ihtiyaçlarının karşılanmasından daha önde tuttuğu görülmektedir. Ayrıca TMK'da ve HMK'da "şahsi hallere ilişkin mahkeme kararlarının kesinleşmediği sürece hüküm ifade etmeyeceğine ilişkin" düzenlemeler de bunu gerektirmektedir.⁴⁰

Boşanma davası açıldıktan sonra eşlerden birinin cinsel sadakat yükümlülüğünü ihlal edici davranışlarının, mevcut davada ne şekilde değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin Yargıtay'ın ilgili dairesinin birbirinden farklı kararları olmuştur. Birbiri ile tutarlılık içerisinde olmayan söz konusu kararlar, hem sadakat yükümlülüğünün boşanma davasının açılması ile birlikte ortadan kalkacağı şeklinde yanlış yorumlanmalara sebebiyet vermiş hem de dava açıldıktan sonra gerçekleşen sadakat yükümlülüğü ihlallerinin mevcut davada dikkate alınıp alınamayacağına ilişkin belirsizliklere yol açmıştır.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin çeşitli tarihlerde verilen kararlarında, "eşler arasında sadakat yükümlülüğünün evlilik birliği sona erinceye kadar devam edeceği; dolayısıyla yükümlülüğe aykırı hareketin, dava açıldıktan sonra gerçekleşmesi hâlinde dahi (karşı tarafın onayına ya da ıslaha gerek olmaksızın) boşanmadaki kusurun belirlenmesinde dikkate alınması gerektiği" kabul edilmiştir.⁴¹

---

⁴⁰ Bkz. aynı yönde Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, 117.

⁴¹ "(...)Evlilik birliğinde eşler birbirine sadık kalmak zorundadır (TMK. md. 185/3). Eşlerin sadakat yükümlülüğü olarak ifade edilen bu yükümlülük ahde vefanın bir sonucu olup birliğin temelini teşkil eder. Bu yükümlülük boşanma yönünde oluşan hüküm kesinleşinceye kadar devam eder. Davalı, temyiz dilekçesinin eki olarak verdiği 19.06.2012 tarihli dilekçesinde, davacının bir başka kadınla ilişkisi olduğunu ve nişan yaptığını ileri sürmüş, bu iddiasına ilişkin güçlü kanıtlar sunmuştur. İleri sürülen bu iddia kanıtlandığı takdirde davanın sonucuna ve kusur durumuna etkili olacaktır. Öyleyse, dava sırasında ortaya çıkan ve davanın sonucuna tesir edecek olan bu iddiaya ilişkin taraflarca gösterilecek deliller toplanıp, diğer delillerle birlikte değerlendirilerek hasil olacak sonucuna göre

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 11.05.2015 tarihli kararında detaylı bir değerlendirme yapılmaksızın, dava tarihinden sonra gerçekleşen sadakat yükümlülüğü ihlalinin mevcut dosyada

hüküm kurulmak üzere kararın bozulması gerekmiştir". Bkz. Yar. 2. HD, E. 2012/17463, K. 2012/25314, 19.10.2012, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası). Aynı yönde bkz. Yar. 2.HD, E. 2012/22823, K. 2013/8636, 28.03.2013 (Söz konusu karar da aynı yönde olmakla birlikte, karşı oy yazısında dava açıldıktan sonra gerçekleşen sadakat yükümlülüğüne aykırılığın karşı tarafın açık muvafakati ya da ıslah dahi olmaksızın mevcut davada dikkate alınması eleştirilmiştir.); Yar. 2. HD, E. 2008/6824, K. 2008/9059, 23.06.2008, Yar. 2. HD, E. 2008/18052, K. 2010/572, 14.01.2010, Yar. 2. HD, E. 2010/13511, K. 2011/19364, 22.11.2011, Yar. 2. HD, E. 2012/7026, K. 2013/8290, 26.03.2013, Yar. 2. HD, E. 2013/13718, K. 2013/27418, 25.11.2013 Yar. HGK'nın 22.12.2010 ve 26.11.2008 tarihli kararlarına göre ise "(...)Kural olarak, sadece dava dilekçesinde bildirilmiş olan vakıalar davanın sınırları belirler ve mahkemece ancak bu vakıalar hakkında inceleme ve değerlendirme yapılabilir. Dava tarihinden sonra meydana gelen maddi ve olgunun değerlendirilmesi ve hükme esas alınması olanaklı değildir. Ne var ki Hukuk Genel Kurulu'nun 26.11.2008 gün 2008/3-7698 E., 2008/711 K. Sayılı kararında da aynen benimsendiği gibi boşanma davası açıldıktan sonra gerçekleşen bir kısım olaylar somut olayın özelliğine göre dava sonucunu etkileyebilir. 4721 Sayılı TMK'nın 185. maddesi eşlerin yasal olarak birbirlerine karşı hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında düzenlenen sadakat yükümlülüğününün de evlilik birliği süresince devam etmesi gerekir. Somut uyumsuzlukta, henüz boşanma kararı verilmeden kocanın başka bir kadınla ilişkiye girdiği anlaşılmıştır.4721 Sayılı Kanun'un 185. maddesi hükmü uyarınca boşanma kararı verilip kesinleşinceye kadar evlilik birliği süreceğinden, bu durumun doğal sonucu olarak taraflar arasında sadakat yükümü de evlilik birliğinin sona ermesine kadar devam edecektir. Bu düzenleme dikkate alındığında, kocanın evlilik birliği sona ermeden, diğer bir anlatımla sadakat yükümü devam ederken başka bir kadın ile evlilik dışı ilişkiye girdiği hususunun hüküm kurulurken dikkate alınması gerekir. Özellikle, tarafların kusur durumuna etkili olan bu husus göz ardı edilmemelidir. Hal böyle olunca; davalı-davacı koca evlilik birliği devam ederken yapmış olduğu sadakatsizlik nedeniyle daha fazla kusurlu olup, bu nedenle kişilik hakkı saldırıya uğrayan ve eşit kusurlu olmayan eş lehine manevi tazminata hükmedilmesi gerekir". Bkz. Yar. HGK, E. 2010/636, K. 2010/680, 22.12.2010. Ayrıca bkz. Yar. HGK, E. 2008/2-698, K. 2008/711, 26.11.2008, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

dikkate alınmayacağına hükmedilmiştir.⁴² Bu durum ise uygulamada, Yargıtay'ın içtihat değişikliğine giderek boşanma davası süresince sadakat yükümlülüğünün devam etmediğine yönelik hüküm kurduğu şeklinde yanlış yorumlamaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Yar. 2. HD, 15.09.2015 ve 01.06.2016 tarihli kararlarında, boşanma davasının açılmasının sadakat yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığını, tahkikat sürecinde ortaya çıkan ihlallerin ileri sürülebilmesinin usulî bir mesele olduğunu detaylı şekilde ifade etmiştir.⁴³ Dairenin söz konusu kararlarındaki, boşanma davası açıldıktan sonra meydana gelen sadakat yükümlülüğüne aykırı hareketlerin davada esas alınıp alınmayacağına ilişkin görüşü özetle şu şekildedir: *“Boşanma davasının açılması ile birlikte eşlerin sadakat yükümlülüğü ortadan kalkmamakla birlikte, usul hukuku kuralları gereğince, ön inceleme aşaması tamamlanıncaya kadar usulüne uygun şekilde ileri sürülmeyen vakıaların ve bu vakılara ilişkin delillerin tahkikat aşamasında ileri sürülebilmesi ve hakim tarafından tarafların kusurunun belirlenmesinde dikkate alınabilmesi, ancak karşı tarafın açık muvafakati ile mümkündür. Zira TMK m. 184’te “boşanmada yargılama usulü” ayrıca düzenlenmiş ve anılan maddenin ilk fıkrasında “Boşanmada yargılama, aşağıdaki kurallar saklı kalmak üzere Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa tabidir.” hükmüne yer verilerek, maddede sayılan istisnalar dışında, boşanma davalarının “genel yargılama usulüne” tabi olduğu belirtilmiştir.*

---

⁴² Bkz. Yar. 2. HD, E. 2014/20330, K. 2015/9692, 11.05.2015, (Kazancı İctihat Bilgi Bankası).

⁴³ Bkz. Yar. 2. HD, E. 2015/1895, K. 2015/15882, T. 15.09.2015; Yar. 2. HD, E. 2016/3256, K. 2016/10777, 01.06.2016, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası). Söz konusu kararlarda dava açıldıktan sonra gerçekleşen sadakat yükümlülüğü ihlallerinin mevcut davada dikkate alınmayacağı belirtilmekle birlikte ıslah meselesine hiç değinilmemiştir. Dolayısıyla söz konusu vakıaların ıslah ile mevcut davada dikkate alınıp alınmayacağı konusu belirsiz kalmıştır; fakat ıslahtan hiç bahsedilmemesinden, mahkemenin bu vakıalar açısından ıslahı kabul etmediğinin çıkarılması da mümkündür.

Boşanmada genel yargılama usulünün uygulanmasına ayırık olan kurallar ve uygulanması özel usuller, TMK m. 184'te sınırlı olarak belirtilmiş olmasına karşın; bu sınırlamalar ve istisnalar içinde, tarafların usulüne uygun şekilde dayanmadığı vakıaların ve özellikle tahkikat aşamasında meydana gelen boşanma sebebi oluşturan cinsel sadakatsizlik dâhil her türlü vakıanın, değerlendirmede esas alınacağına dair özel bir düzenlemeye, bir başka deyişle istisnaya yer verilmemiştir. Bu sebeple eşlerin sadakat yükümlülüğünün evlilik süresince geçerli olmasına ilişkin "maddi hukuk kuralı", taraflara ön inceleme aşaması tamamlanuncaya kadar usulüne uygun şekilde dayanılmayan vakıalara dayanma ve bu vakıalara ilişkin delil sunma hakkını vermez. O halde, sadece ön inceleme aşaması tamamlanana kadar usulüne uygun şekilde (HMK. md.141) bildirilmiş olan vakıalar boşanma davalarının sınırını çizer ve mahkemece ancak, bu vakıalar hakkında inceleme ve değerlendirme yapılabilir. Aksinin kabulü, davacının dayandığı olguların, dolayısıyla elde etmek istediği nihai talebin dışına çıkılması sonucunu doğuracağı gibi; temyiz ve karar düzeltme süreçleri de dâhil, yargılamanın hangi aşamasına kadar gerçekleşecek hukuki ve fiili olguların nazara alınması gerektiği sorununu ortaya çıkaracaktır. Bu sebeple her dava açıldığı tarihteki şartlara tabidir. Dava açıldıktan sonra oluşan sadakat yükümlülüğüne aykırılık gibi vakıalar, görülmekte olan boşanma davasında hükme esas alınmaz, ancak yeni bir dava konusu yapılır ve bu vakıalar ispat edilirse birleştirilerek görülecek yeni boşanma davasında bu sebeple boşanma kararı verilebilir".

Yargıtay'ın boşanma davasının evlilik birliğinin sarsılması ya da hayata kast, pek kötü muamele veya onur kırıcı davranış gibi bir sebeple açıldıktan sonra, sadakat yükümlülüğüne aykırılığın gerçekleşmesi hâlinde, boşanma davasının ıslah edilerek zina hukuki sebebine dayandırılıp dayandırılmayacağı hususunda da birbirinden farklı kararları olmuştur. Bazı

kararlarda ıslahın mümkün olduğu kabul edilmiş, ⁴⁴ bazı kararlarda ise dava açıldıktan sonra gerçekleşen sadakatsizlik vakıalarının ıslahla dahi davaya dâhil edilerek dava sonucunu etkilemeyeceğine hükmedilmiştir. ⁴⁵

Kanaatimizce boşanma davası açıldıktan sonra gerçekleşen sadakat yükümlülüğüne aykırılığın mevcut davada dikkate alınıp alınmayacağına ilişkin sorunun, *“iddianın ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı”* kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Hukukumuzda iddianın ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının kapsamı ne Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu’nda ne de Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda açıkça düzenlenmiştir. Öğretide bu yasağın kapsamına dava sebebi ve talep sonucunun

---

⁴⁴ Bkz. Yar. 2. HD, E. 2021/4568, K. 2021/8420, 10.11.2021; Yar. 2. HD, E. 2018/2301, K. 2018/11235, 17.10.2018; Yar. 2. HD, E. 2016/10193, K. 2017/14570, 14.12.2017; Yar. 2. HD, E. 2016/5659, K. 2017/11092, 16.10.2017, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

⁴⁵ Bkz. Yar. 2. HD, E. 2018/4441, K. 2019/6576, 22.05.2019, Yar. 2. HD., E. 2019/8315, K. 2020/1068, 13.02.2020, Yar. 2. HD., E. 2020/6051, K. 2021/1004, 03.02.2021. Kararların karşı oy yazısında ise şu ifadelere yer verilmiştir. *“(…)Değerli çoğunluk ile aramızdaki uyumsuzluk, dava açılmasından sonra gerçekleşen vakıaların, ıslah yoluyla davaya dâhil edilip edilemeyeceğine ilişkindir. Konunun iki başlık altında ele alınmasında yarar vardır. i. Genel Olarak; HMK’daki ıslahla ile ilgili düzenlemelere (HMK m. 176-182) göre, dava açıldıktan sonra doğan/gerçekleşen vakıaların ıslahla davaya dâhil edilmesine yasal bir engel bulunmamaktadır. Taraflardan her biri, yapmış olduğu usul işlemlerini kısmen veya tamamen ıslah edebilir [HMK m. 176- (1)].Ayrıca, 04.02.1948 tarih ve 10/3 E.K. sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı’ na (Y.İ.B.K) göre; ıslahın Yargıtay’ca hüküm bozulduktan sonra yapılamayacağı yanında, davadan sonra ortaya çıkan vakıaların ıslahla davaya dâhil edilebileceği de anlaşılmaktadır”. “Öğreti ve yukarıya bir bölümü alınan Y.H.G.K. kararına göre, dava açıldıktan sonra ortaya çıkan yeni vakıaların belli koşullar altında ıslaha dahi gerek olmadan davaya dâhil edilebileceği savunulurken, bu gibi durumlarda ıslah yolunu dahi kapamak, usûl ekonomisine (HMK m. 30) aykırı olduğu gibi, hak arama hürriyetine (T.C.A. m.36) de yasal olmayan bir müdahale niteliğini oluşturmaktadır”, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).*

dâhil olduğu kabul edilmektedir.⁴⁶ Bu doğrultuda davacının, davasının temeli olan ve dava sebebi olarak nitelendirilen bütün vakiaları dava dilekçesinde; davalının da savunmasına temel teşkil eden tüm vakiaları cevap dilekçesinde sıra numarasıyla bildirmesi gerekir.⁴⁷ Yasağın düzenlendiği “İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi” başlıklı HMK m. 141⁴⁸ gereğince taraflar, “cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler. Dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra iddia veya savunma genişletilemez yahut değiştirilemez. İddia ve savunmanın genişletilip değiştirilmesi konusunda ıslah ve karşı tarafın açık muvafakati hükümleri saklıdır”.

Dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı

---

⁴⁶ Pekcanitez ve diğerleri, *Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı*, 267; Arslan ve diğerleri, *Medenî Usul Hukuku*, 354; Baki Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2018), 425, 430; Murat Atalı ve diğerleri, *Medenî Usul Hukuku*, 5. Bası, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 404ff.

⁴⁷ Pekcanitez ve diğerleri, *Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı*, 234.

⁴⁸ Hüküm, 22.07.2020 tarihinde 7251 sayılı 7251 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un (Değişiklik Kanunu) 15. maddesiyle değiştirilmiştir. Değişiklik Kanunu öncesinde HMK’nın 141. maddesi uyarınca, taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe; ön inceleme aşamasında ise ancak karşı tarafın açık muvafakati ile iddia veya savunmalarını genişletebilir veya değiştirebilirlerdi. Ayrıca taraflardan herhangi biri mazeretsiz olarak ön inceleme duruşmasına katılmaz ise mevcut tarafın, duruşmada bulunmayan tarafın rızası olmaksızın iddialarını veya savunmalarını değiştirebilmesi ve genişletebilmesi mümkündür. Ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra ise iddia veya savunmanın genişletilemeyeceği ya da değiştirilemeyeceği düzenlenmişti. Değişiklik Kanunu ile yapılan düzenleme ile artık ön inceleme aşamasına taraflardan birinin mazeretsiz katılmaması hâlinde, karşı tarafın iddia ve savunmalarını değiştirip, genişletme imkânı ortadan kaldırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Atalı ve diğerleri, *Medenî Usul Hukuku*, 409ff.

başlamaktadır. Dolayısıyla dilekçeler verildikten sonra daha önce ileri sürülmemiş olan vakıaların ileri sürülmesi davayı genişletme olup, ancak karşı tarafın açık rızası ya da ıslah yoluyla mümkündür.⁴⁹ Öğretide yargılamanın devam ettiği süreçte yeni ortaya çıkan bir vakıanın ileri sürülmesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe⁵⁰ göre dava açıldıktan sonra gerçekleşen bir sadakat yükümlülüğü ihlali, açılmış olan davada ne bir boşanma sebebi olarak dikkate alınır ne de kusurun değerlendirilmesi açısından hüküm ifade eder. Bu hâlde yapılması gereken yeni sebebe dayalı olarak yeni bir dava açılmasıdır.

Diğer bir görüşe⁵¹ göre ise dava açıldıktan sonra gerçekleşen yeni vakıalar, dava sebebi olarak gösterilen vakıa ile benzerlik gösterse dahi karşı tarafın açık rızası ya da ıslah olmaksızın ileri sürülemez. Bizim de kabul ettiğimiz diğer bir görüşe⁵² göre ise dava açılmasından sonra gerçekleşen ve dava sebebi olarak gösterilen vakıalarla ilgili olan (ayrı bir dava sebebi olacak nitelikte ve kapsamda olmayan) olayların ileri sürülmesi davayı değiştirme sayılmamalıdır.

İlgili tarafın bu yeni ortaya çıkan vakıayı, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının bulunmadığı süreçte sunma olanağı bulunmamaktadır. Bu sebeple dava açıldıktan sonra ortaya çıkan vakıa, dava açılırken dava sebebi olarak ileri sürülen vakıalara benzer nitelikte ise

---

⁴⁹ Cenk Akil, "Boşanma Davalarında Vakıaların İleri Sürülmesi Zamanı Meselesinin Yargıtay Kararlarındaki Görünümü," *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, no: 1 (2010), 2-3; Orhan Eroğlu, *Islah*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021), 157.

⁵⁰ Erdem ve Aslı Makaracı Başak, *Aile Hukuku*, 145.

⁵¹ Akil, "Boşanma Davalarında Vakıaların İleri Sürülmesi Zamanı Meselesinin Yargıtay Kararlarındaki Görünümü," 19.

⁵² Bkz. Arslan ve diğerleri, *Medenî Usul Hukuku*, 357; Eroğlu, *Islah*, 159; Petek, "Medeni Usul Hukukuna Hakim Olan İlkeler Işığında Boşanma Davaları," 27.

davayı değiştirme yasağına tâbi olmaksızın ileri sürülebilir. Örneğin boşanma davası, hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış ya da evlilik birliğinin sarsılması gibi bir sebeple açıldıktan sonra dayanılan vakıalara benzer veya söz konusu vakıaların tekrarı niteliğinde yeni vakıalar gerçekteşirse, bunların ileri sürülmesi davayı genişletme olarak nitelendirilemez. Fakat başlangıçta farklı bir sebeple boşanma davası açıldıktan sonra cinsel sadakatsizliğin gerçekteşmesi ve bu yükümlülüğe aykırılığın ileri sürülerek davanın zina sebebine dayandırılmak istenmesi iddianın değiştirilmesi niteliğinde olur.⁵³ Dolayısıyla bu hâlde dava açıldıktan sonra gerçekteşen sadakat yükümlülüğu ihlalinin mevcut davada dikkate alınabilmesi, ancak karşı tarafın açık rızası ya da ıslahla mümkün sayılmalıdır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndaki ıslahla ile ilgili düzenlemelere (HMK m. 176-182) bakıldığında da dava açıldıktan sonra doğan/gerçekteşen vakıaların ıslahla davaya dâhil edilmesine yasal bir engel bulunmamaktadır.⁵⁴ Ayrıca söz konusu durumda ıslah yolunun kapatılarak iliğinin ikinci bir dava açmak zorunda bırakılması, hem usul ekonomisine (HMK

---

⁵³ Petek'e göre başlangıçta zinaya dayalı bir boşanma davası açılıp ileri sürülen vakıalar ispatlanamamışken, eşin başka biriyle yeniden zinada bulunması mevcut davanın kabul edilip boşanmaya hükmedilmesini sağlayamaz. Çünkü başka biriyle yapılan zina yeni bir olaydır ve bu vakıanın ileri sürülmesi iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabidir. Bkz. Petek, "Medeni Usul Hukukuna Hakim Olan İlkeler Işığında Boşanma Davaları," 28.

⁵⁴ Yazarlar, eserlerinde dava açıldıktan sonra gerçekteşen vakıaların ıslah yoluyla ileri sürülmesi hususunu açıkça ele almamışlardır; fakat ıslahla yapılamayacak işlemler arasında dava açıldıktan sonra gerçekteşen vakıalara yer vermedikleri için dolaylı olarak bu işlemlerin ıslahla yapılabileceğini kabul ettikleri çıkarılmaktadır. Bkz. Pekcanitez ve diğerleri, *Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı*, 308-309.

m. 30) aykırıdır hem de hak arama hürriyetine (AY m.36) yasal olmayan bir müdahale niteliğindedir.⁵⁵

2. Boşanma Davası Açıldıktan Sonraki Dönemde Eşlerin Duygusal ve Ekonomik Sadakat Yükümlülükleri

Her ne kadar boşanma davasının açılması, eşlerin duygusal ve ekonomik sadakat yükümlülüklerini sona erdirmese de davanın açılması ile birlikte eşlerin bu yükümlülüklerinde birtakım değişiklikler söz konusu olabilmektedir. Zira boşanma davasının açılması ile birlikte eşlerin ayrı yaşama hakları doğduğu için bu yükümlülüklerin de kapsamı daralmakta ve değişmektedir.

Eşlerin duygusal sadakat yükümlülüğünün kapsamında yukarıda da ifade edildiği üzere evlilik birliğinin devamı için gerekli olan duygusal yakınlığın, sevginin, saygının ve hoşgörünün diğer eşe gösterilmesi ve aradaki duygusal bağı olumsuz etkileyecek davranışlardan kaçınılması yer almaktadır. Boşanma davasının açılması ile birlikte, doğaldır ki eşlerin birbirine duygusal yakınlık, sevgi gösterme gibi yükümlülükleri ortadan kalkar. Fakat yükümlülüğün kapsamında yer alan diğer eşe saygı gösterilmesi, fiziksel olarak herhangi bir müdahaleden kaçınılması gibi yükümlülükler bu süreçte de devam eder. Öyle ki eşlerin bu süreçte de birbirleri hakkında iftira, tehdit, hakaret gibi sözlü davranışların yanı sıra fiziksel ve psikolojik yönden kaba hareketlerden de kaçınmaları gerekir. Ayrıca eşlerin bu dönemde de mahremiyetlerine ilişkin sır saklama yükümlülükleri devam eder.

Boşanma davasının açılması eşlerin ekonomik sadakat yükümlülüklerinin de kapsamının daralmasına ve değişmesine neden olur. Şöyle ki boşanma öncesinde eşlerin, birliğin

---

⁵⁵ Bkz. Yar. 2. HD, E. 2020/6051, K. 2021/1004, 03.02.2021 kararının karşı görüşü, (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

giderlerine emek ve malvarlıkları ile katılmak, evlilik birliğinin geçimini tehlikeye atacak gereksiz harcamalardan kaçınmak, diğer eşe malvarlığı ve ekonomik durumu hakkında bilgi vermek, üçüncü kişilerle olan ekonomik ilişkilerde sır saklamak gibi yükümlülükleri bulunmaktadır. Boşanma davası açıldıktan sonra eşler fiilen ayrı yaşadıkları için, birliğin giderlerine emek ve malvarlığı ölçüsünde ortak katılımın sağlanması güçleşmektedir. Ayrıca bu süreçte eşlerden birinin ekonomik durumu yerinde iken diğeri ekonomik güçlük içerisinde olabilmektedir. Kanun koyucu boşanma aşamasında diğer eşin ve çocukların geçiminin sağlanabilmesi için ekonomik bir önlem olarak tedbir nafakasını öngörmüştür.⁵⁶ Eşlerin ekonomik konularda birbirlerine bilgi verme yükümlülükleri bu süreçte sınırlıdır.⁵⁷ Fakat eşlerin bu süreçte malvarlıklarını elden çıkarmaya yönelik kötüniyetli hareketleri de ekonomik sadakat yükümlülüğünün ihlali anlamına gelir.⁵⁸

---

⁵⁶ Boşanma davası açıldığında, boşanma kararının kesinleşmesine kadar, fiilen ortak hayatın devam etmesi beklenemese de, evlilik birliği devam edeceğinden, eşlerin birbirine bakım yükümlülüğü de devam eder. Evlilik birliği devam ettiği sürece eşlerin mali güçleri oranında bakım yükümlülüğünün devam edeceğinin kabulü, her iki tarafın mali güçleri tespit edilerek tedbir nafakasına karar verilmesini gerektirir. Bkz. Cüneyt Pekmez, "Tedbir Nafakasına İlişkin Güncel Yargıtay Kararlarının İncelenmesi," *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7, no: 1 (2021), 144.

⁵⁷ Boşanma aşamasında, davada talep edilmişse ve bu bilgiye başka bir şekilde ulaşılamıyorsa, eşlerden her biri diğeri gelirleri ve malvarlığı hakkında bilgilendirmekle yükümlüdür. Bkz. Bräm, *ZK - Zürcher Kommentar*, Art. 159, Rn. 105.

⁵⁸ Eşlerin bu süreçte mal kaçırma olarak da ifade edilen yükümlülüğe aykırı hareketlerinin önlenbilmesi için tedbir olarak aile konutuna şerh konulması (TMK m. 194/III), aile mahkemesi aracılığıyla diğer mallar hakkında, mal paylaşımı yapıncaya kadar ihtiyati tedbir kararı alınması (TMK m. 169, HMK m. 391) gibi imkânlar vardır.

SONUÇ

Eşlerin evlilik birliğinden doğan en temel yükümlülüklerinden biri olan sadakat yükümlülüğünden esas olarak cinsel sadakat anlaşılmalı birlikte, bu yükümlülüğün duygusal ve ekonomik yönlerinin de olduğu kabul edilmektedir. Bu doğrultuda eşlerin, genel olarak evlilik birliğinin huzur içinde devamı için ellerinden geleni yapmaları ve bu birliği tehlikeye düşürebilecek hareketlerden kaçınmaları gerekmektedir.

Eşlerin sadakat yükümlülüğü, evlilik mevcut olduğu sürece devam eder. Bu sebeple boşanma davasının açılması ile birlikte evlilik henüz sona ermediği ve eşler hâlâ evli sayıldığı için sadakat yükümlülükleri de devam eder. Eşlerin sadakat yükümlülüğünün ortadan kalkması için boşanma kararının kesinleşmesi gerekir. Her ne kadar boşanma davasının açılması eşlerin sadakat yükümlülüklerini ortadan kaldırmasa da, boşanma davasının açılması ile birlikte eşlerin ayrı yaşama hakları doğduğundan, doğal olarak sadakat yükümlülüğü türlerinin kapsamlarında da değişimler söz konusu olmaktadır.

Boşanma davası açıldıktan sonra eşlerin birbiri ile bir cinsel yakınlık kurma görevleri kalmamaktadır. Fakat üçüncü kişilerle olan ilişkilerine bu süreçte de hassasiyet göstermeleri ve sadakat yükümlülüğüne aykırı olarak nitelendirilebilecek hareketlerden kaçınmaları gerekmektedir. Eşlerin cinsel yakınlık kurma görevlerinin yanı sıra birbirine duygusal yakınlık, sevgi gösterme gibi yükümlülükleri de bu dönemde ortadan kalkar. Fakat duygusal sadakat yükümlülüğünün kapsamında yer alan diğer eşe saygı gösterilmesi, fiziksel olarak herhangi bir müdahaleden kaçınılması gibi yükümlülükler bu süreçte de devam eder. Yükümlülüğün ihlali hâlinde, hukuki ve cezai yaptırımlar söz konusu olabilir. Boşanma davasının açılması, eşlerin ekonomik sadakat yükümlülüğünün de kapsamında bazı değişikliklerin oluşmasına sebep olmaktadır. Kanunda eşlerin

bu dönemde birliğin geçimine katkılarının sağlanabilmesi konusunda önlem olarak tedbir nafakası (TMK m. 169) öngörülmüşken; diğer eşin ekonomik açıdan zararına olarak yapılabilecek işlemlerin önlenmesi için de aile konutuna şerh (TMK m. 194/III), ihtiyati tedbir (TMK m. 169, HMK m. 391) gibi imkânlardan yararlanılabilir.

Boşanma davası açıldıktan sonra eşlerin cinsel sadakat yükümlülüğü konusunda Yargıtay'ın çeşitli tarihlerde verilmiş birbirinden farklı kararları olmuştur. Söz konusu kararlar boşanma davası açıldıktan sonra sadakat yükümlülüğünün devam edip etmeyeceği ve dava açıldıktan sonra gerçekleşen sadakat yükümlülüğü ihlallerinin mevcut davada değerlendirmeye alınıp alınamayacağı konusunda belirsizliklere yol açmıştır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, yukarıda da ifade edildiği üzere, boşanma davasının açılması sadakat yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Her ne kadar boşanma davalarının uzun sürmesi sebebiyle eşlerin çok uzun bir süre duygusal ve cinsel ihtiyaçlarını karşılayamaması söz konusu olsa da kanun koyucunun tercihi ailenin korunması yönündedir. Ayrıca şahsi hâllere ilişkin mahkeme kararlarının kesinleşmedikçe hüküm ifade etmemesi bu sonucu doğurur. Boşanma davası açıldıktan sonra gerçekleşen sadakat yükümlülüğü ihlalinin mevcut davada ileri sürülerek, boşanma davasının zina hukuki sebebine çevrilmesinin ve bu ihlalin eşlerin boşanmadaki kusur oranlarının belirlenmesinde dikkate alınmasının mümkün olup olmadığı hususunda da Yargıtay istikrar sağlayamamıştır.

Kanaatimizce bu konunun iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Buna göre dava açılmasından sonra gerçekleşen ve dava sebebi olarak gösterilen vakıalarla ilgili olan olayların ileri sürülmesi, söz konusu olaylar ayrı bir dava sebebi olacak nitelikte ve kapsamda değilse davayı değiştirme sayılmaz. Dolayısıyla boşanma davası farklı bir sebeple

açıldıktan sonra gerçekleşen bir sadakatsizlik vakıasının mevcut davada ileri sürülmesi, iddianın ve savunmanın genişletilmesi yasağı kapsamında değerlendirilir ve bu da ancak karşı tarafın açık rızası ya da ıslah ile mümkündür.

Hakem Değerlendirmesi: Çift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek alıp almadığını belirtmemiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması olmadığını belirtmiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar, etik kurul onayının gerekip gerekmediğini belirtmiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author did not indicate whether he received financial support for this study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest.

Ethics Committee Approval: The author stated whether ethics committee approval is required.

KAYNAKÇA

- Akıntürk, Turgut ve Derya Ateş. *Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku Cilt 2*. İstanbul: Beta Yayınevi, 2016.
- Akil, Cenk. "Boşanma Davalarında Vakıaların İleri Sürülmesi Zamanı Meselesinin Yargıtay Kararlarındaki Görünümü." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, no. 1 (2010): 1-23.
- Aras, Bahattin. "Sadakat Yükümlülüğünün İhlal Edilmesi Halinde Eşin ve Üçüncü Kişinin Manevi Tazminat Sorumluluğu." *Terazi Hukuk Dergisi* 11, no. 116 (2016): 14-23.
- Arslan, Ramazan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar Ayvaz ve Emel Hanağası. *Medenî Usul Hukuku*. 6. Bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Atalı, Murat, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan. *Medenî Usul Hukuku*. 5. Bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Atıkan, Bilal. "Evlilik Birliğinde Sadakat Yükümlülüğü." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Çankaya Üniversitesi, 2019.
- Badur, Emel ve Gamze Turan Başara. "Aile Hukukunda Sadakat Yükümlülüğü ve İhlalinden Kaynaklanan Manevi Tazminat İstemi." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65, no: 1 (2016): 101-136.
- Başalp, Nilgün. "Aile İçi Şiddet ve Özel Hukuk Yaptırımları." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 20, no: 3 (2014): 207-246.
- Bräm, Verena. *ZK - Zürcher Kommentar Band/Nr. II/1c, Die Wirkungen der Ehe im allgemeinen, Art. 159-180 Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Das Familienrecht, 1. Abteilung: Das Eherecht (Art. 90-251 ZGB)*. 3. Auflage. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag AG, 1998.
- Çetiner, Bilgehan. "Aldatılan Eş Manevi Tazminat Talep Edebilir Mi?." *Prof. Dr. İlhan Uluslan'a Armağan Cilt I. İstanbul Kültür*

- Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayısı 15, no: 2 (2016): 523-528.*
- Dede, İsmail. "Türk Boşanma Hukukuna Farklı Bir Yaklaşım: Zina ve Haysiyetsiz Hayat Sürme Arasındaki Keskin Sınır." *Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 23, no: 3 (2017): 643-663.*
- Demircioğlu, H. Reyhan. "Aldatılan Eş Tarafından Üçüncü Kişiye Yöneltilen Manevî Tazminat Taleplerinde Hukuka Aykırılık Unsuru." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 65, no:3 (2016): 687-721.*
- Dural, Mustafa, Tufan Öğüz ve Mustafa Alper Gümüş. *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*. 11. Bası. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2016.
- Ercan, İbrahim. "Boşanma Davalarında Geçerli Olan Yargılama İlkeleri." *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, MİHBİR Özel Sayısı 4, no: 2 (2014): 249-269.*
- Erdem, Mehmet ve Aslı Makaracı Başak. *Aile Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022.
- Eroğlu, Orhan. *Islah*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.
- Gülbahar, Hülya. "Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet." *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 3, (2006): 462-475.*
- Hausheer, Heinz, Ruth Reusser ve Thomas Geiser. *BK - Berner Kommentar Band/Nr. II/1/2, Die Wirkungen der Ehe im allgemeinen, Art. 159-180 ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Familienrecht, Das Eherecht*. Bern: Stämpfli Verlag AG, 1999.
- Hegnauer, Cyril ve Peter Breitschmid. *Grundriss des Eherechts*. Bern: Stämpfli Verlag AG, 2000.
- Kılıçoğlu, Ahmet M. *Aile Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- Korkmaz, Ekin. "Evlilik Birliği İçindeki Ekonomik Şiddetle Mücadelede Kullanılabilecek Medenî Hukuk Araçları

- Üzerine Bir İnceleme." Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 6, no: 1 (2021): 331-359.
- Kurt, L. Müjde. "Aldatılan Eşin İlişki Kurduğu Üçüncü Kişiden Manevi Tazminat Talep Edip Edemeyeceği Meselesi." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 67, no: 4 (2018): 857-890.
- Kuru, Baki. *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.
- Öztañ, Bilge. *Aile Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2015.
- Öztañ, Bilge ve Hatice Tolunay Ozanemre Yayla. "Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 22.3.2017 Tarih, 2017/4-1334 Esas ve 2017/545 Karar Sayılı Kararı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım." *Ankara Barosu Dergisi* 75, no: 3 (2017): 197-225.
- Pekcanitez, Hakan, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes. *Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı*. 7. Bası. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2019.
- Peker, Ayşe Esra ve Zülküf Narlıkaya. *Kadına Yönelik Şiddetin Bir Başka Yüzü Ekonomik Şiddet*. Çanakkale: Paradigma Akademi, 2021.
- Pekmez, Cüneyt. "Tedbir Nafakasına İlişkin Güncel Yargıtay Kararlarının İncelenmesi." *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, no: 1 (2021): 141-160.
- Petek, Hasan. "Medeni Usul Hukukuna Hakim Olan İlkeler Işığında Boşanma Davaları." *İzmir Barosu Dergisi* 65, no: 3 (2000): 11-54.
- Roth, Herbert. *Münchener Kommentar zum BGB*. München: Verlag C.H. Beck, 2022.
- Schmid, Ursula. *OFK - Orell Füssli Kommentar, ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch*. Zürich: Orell Füssli Verlag AG, 2021.
- Serozan, Rona. "Evlilik Birliğinde Sadakat Yükümlülüğüne Aykırılıktan Ötürü Tazminat Talebine Yer Olabilir mi?."

- İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, no: 1-2 (2016): 451-458.
- Tütüncü, Elif. "Ekonomik Şiddet ve Kadının Ekonomik Şiddete Karşı Korunması." *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5, no: 1-3 (2020): 3287-3313.
- Tüzer, Verda. "İnternet, Siberseks ve Sadakatsizlik." *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 3, no: 1 (2011): 100-116.
- Yıldırım, Abdulkerim. *Türk Aile Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2014.
- Zeiter, Alexandra ve Michael Schlumpf. *CHK - Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Personen- und Familienrecht – Partnerschaftsgesetz Art. 1-456 ZGB – PartG*. Zürich-Basel-Genf: Schulthess Juristische Medien AG, 2016.